

In deze rubriek belicht Jeroen Dera recente gedichten die zich goed lenen voor klassengesprekken in het literatuuronderwijs.

Gedicht in de klas: Annemarie Estor

Bij het tankstation stond
– bij het tankstation staat nog steeds –
elke avond
in de heel erg hete avondzon:
een fontein met ornamenten,
wat oleanders erom,
maar verder beton.

Dagloners stappen er uit een oude Renault,
ze stoffen elkaar af, zo goed en zo kwaad
als dat gaat,
overalls, touwhaar,
het smeltend asfalt van hun verlangens,
rorschachvlekken tussen schouderbladen.

Ze halen nieuwe ideeën
uit de kofferbak
en koelen ze met water
onder het gesnor
van tortels, nachtzwaluwen
en een koor van versufte verslaafden.

Uit: Annemarie Estor, *Het overschot*.
Wereldbibliotheek, 2025.

Staat hiernaast eigenlijk wel een gedicht? De strofen komen uit Annemarie Estors tekst *Het overschot*, uitgegeven met de ondertitel 'een gedicht'. De geciteerde passage is dus onderdeel van een langer epos, maar tegelijkertijd wordt ze in *Het overschot* op een aparte pagina met veel wit gepresenteerd. Die kwestie is een mooie binnenkomer voor een poëzieles: kun je zomaar een stuk uit een lang verhalend gedicht halen en dat presenteren als een gedicht op zichzelf?

Zelf denk ik dat het kan, al is het maar vanwege de ontstaansgeschiedenis van Estors tekst. Een eerdere versie ervan verscheen in juli 2023 in het digitale poëziemagazine *Meander*, onder de titel 'Fonteintje'. Belangrijker nog is dat de tekst zich als op zichzelf staand gedicht laat lezen, en dat poëzielezers dat in de praktijk ook gewoon doen. Op *Neerlandistiek.nl* noemde Marc van Oostendorp *Het overschot* bijvoorbeeld een 'bundel', voorzien van een heus 'openingsgedicht' – een organisch geheel dus van 'dingen die je als gedichten kunt herkennen, min of meer afgeronde inhoudseenheden, die eindigen op een punt en daarna een bladzijde die gevuld is met wit' (Van Oostendorp, 2025).

Is er bij dit gedicht – laten we het vanaf nu gewoon zo noemen – inderdaad sprake van een 'afgeronde inhoudseenheid'? Voor leerlingen blijft er ongetwijfeld veel open, maar daarin onderscheidt Estors tekst zich niet van veel andere

poëzie. Crucialer is wellicht de vraag naar de vorm. Estor schetst hier een scène met bijzondere aandacht voor de ruimtetekening rond het tankstation en de beschrijving van de mensen die zich daar bevinden. Je zou de tekst ook als doorlopend geheel aan leerlingen kunnen tonen, dus in een alternatieve versie zonder versregels en witruimte – als ware het een alinea uit een roman. De vergelijkende discussievraag voor de klas: wat krijgt extra aandacht door de vorm die Estor gekozen heeft?

Hierbij zijn allerlei ingangen denkbaar. Het gegeven dat 'erom' en 'beton' aan het einde van de eerste strofe onder elkaar staan, bijvoorbeeld, hetgeen de assonantie onderstreept. Of het mannelijk eindrijm in 'kwaad'/'gaat', of de assonantie in 'gesnor'/'tortels'. Sprekend over klanken kun je ook op andere parallellen wijzen. Bekt een Hyundai of een Fiat bijvoorbeeld net zo lekker in een regel met 'dagloners' als een Renault?

Minstens zo boeiend zijn de semantische aspecten van het gedicht. Neem de metafoor 'het smeltend asfalt van hun verlangens': zien leerlingen hoe die al eerder in de tekst is voorbereid via de 'heel erg hete avondzon'? En wat moeten we ons voorstellen bij dit beeld? Zijn deze mensen zo sterk verknoopt geraakt met hun industriële werk dat zelfs hun verlangens van asfalt zijn gemaakt? Of zijn ze ontgoocheld, blijft er van hun verlangens niets over? Om zulke vragen te beantwoorden zullen leerlingen hun positie ten opzichte van de dagloners moeten bepalen. Wie zijn die mensen volgens hen?

Welke 'nieuwe ideeën' dragen ze mee in de kofferbak van hun auto?

Aparte aandacht verdienen de rorschachvlekken, een term die voor veel leerlingen ongetwijfeld toelichting behoeft. De beelddenkers in de klas kunnen allerlei kanten uit met deze metafoor: zijn het tattoos, pigmentvlekken, olie- of asfaltspatten, littekens? Wie tekstgenese deel wil laten uitmaken van de poëzieles, kan leerlingen de eerdere variant uit 'Fonteintje' laten zien: daarin spreekt Estor nog van 'rorschach / zweetplekken'. Het effect van de wijziging is duidelijk: er blijft meer ruimte over voor interpretatie, waardoor de beeldspraak grappig genoeg zelf de trekken van een rorschachtest krijgt. Ook andere verschillen tussen 'Fonteintje' en het gedicht in *Het overschot* zijn de moeite waard om met leerlingen te onderzoeken.

Het gedicht leent zich intussen ook voor bredere bespiegelingen over de verhouding tussen natuur, cultuur en techniek – een centraal thema in Estors oeuvre (zie bijvoorbeeld Dera, 2016). Deze dichter zet de tegenstelling tussen het 'natuurlijke' (inderdaad tussen aanhalingstekens) en het technologische vaak op haar kop. Je zou leerlingen hier kunnen uitdagen op zoek te gaan naar passages waarin Estor speelt met de ideeën die we hebben over 'natuur'. Minimaal twee zaken zijn dan bijzonder interessant: ten eerste de ambiguïteit van de regel 'wat oleanders erom' (zijn dat nu ornamenten van steen of echte bloemen?), ten tweede het optreden van de tortels en nachtzwaluwen in een ruimte

die gedomineerd wordt door de penetrante petro-industrie met haar asfalt en benzine. Het gaat hier inderdaad om vogels die in de schemering actief zijn (zie de 'avondzon' in de openingsstrofe), maar nog belangrijker lijkt me dat Estor hun zanggroep beschrijft als 'gesnor'. Dat woord verwijst ook naar het geluid van motoren, en daarmee vervaagt in deze scène het onderscheid tussen natuur (vogels) en techniek (auto's bij het tankstation).

Er valt op woordniveau kortom genoeg te beleven aan deze tekst van Annemarie Estor. Maar ook wie bredere lijnen wil trekken, kan op dit gedicht terugvallen. Met haar verbeelding van het tankstation als de schaduwkant van de samenleving – inclusief 'versufte verslaafden' – voegt Estor zich immers in een langere traditie. Van de fatale kidnapping van Saskia Ehlvest bij een Frans tankstation in *Het gouden ei* (1984) van Tim Krabbé tot de laatste beelden van W. voor hij van de aardbodem verdween in Tiemen Hiemstra's gelijknamige roman (2023): opbeurende representaties van een tankstation zien we maar zelden in de Nederlandstalige literatuur. Misschien is het aan de leerlingen om daar verandering in te brengen?

LITERATUUR

Dera, J. (2016). Honger naar het vuil: Lezen achter de spijlen van Annemarie Estor. *Dietsche Warande & Belfort*, 161(1), 127–132.

Oostendorp, M. van. (2025, 12 mei). En velen, zelfs de verstokte gamers, veerden op. *Neerlandistiek*. <https://neerlandistiek.nl/2025/05/en-velen-zelfs-de-verstoktste-gamers-veerden-op/>